

IZVANEUROPSKA ISTRAŽIVANJA NA ODSJEKU ZA ETNOLOGIJU I KULTURNU ANTROPOLOGIJU OD 1993. DO 2006. GODINE

TOMO VINŠČAK

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju
10000 Zagreb, Ivana Lučića 3

Premda se u etnološkim/kulturnoantropološkim istraživanjima pojam terena sve više širi i na virtualni prostor, klasična terenska istraživanja smatraju se temeljnima za struku i studij etnologije i kulturne antropologije. Slijedeći krilaticu sudjelujućeg promatrača, organizirao sam za studente tri terenska istraživanja u Nepal u Tibetu u okviru kolegija Narodi i kulture Indije, Nepala i Tibeta koji predajem od 1992. godine. Kod odlaska na izvaneuropska istraživanja uvijek se postavlja isti problem, a to je novac. Kod odlaska u Nepal taj je problem veći zato što Republika Hrvatska s Kraljevinom Nepal nema potpisan međudržavni sporazum o kulturnoj i znanstvenoj suradnji, tako da od hrvatskih mjerodavnih ministarstava takvu pomoć nije moguće ni zatražiti. Naša su istraživanja, u prvom redu, bila financirana vlastitim sredstvima te uz pomoć sponzora i pojedinih odsjeka Filozofskoga fakulteta.

ISTRAŽIVANJE U KOLOVOZU I RUJNU 1993. GODINE

U kolovozu 1993. godine istraživačka se skupina¹ uputila u Nepal. U Kathmanduu smo uspostavili suradnju s *Odsjekom za etnologiju, kulturu i povijest Nepala* na Sveučilištu *Tribhuvan*. S nama je na teren krenuo i profesor

¹ Studentica indologije i filozofije Ida Popčević, student arheologije i etnologije Pavle Vranjican, hrvatski alpinist i himalaist Davor Butković Žu, dipl. filmski snimatelj Davorin Krnjaić i voditelj istraživanja Tomo Vinščak.

tog sveučilišta, dr. sc. Ramesh Raj Kunwar. Iz Kathmandua smo se avionom uputili do Pokhare, po veličini drugog grada u Nepal, iz kojega smo uz pomoć nepalskih vodiča i nosača krenuli na jednomjesečno istraživanje u regiju Mustang u sjeverozapadnom dijelu nepalskih Himalaja.

Glavni nam je cilj bio etnološki istražiti i audiovizualno dokumentirati tradicijski način života i godišnje obrede budističkog stanovništva u toj regiji. Kod Tibetanaca koji žive na himalajskim prostorima postoji više vrsta godišnjih obreda: obredi kojima se podjarmljuju duhovi i demoni kako ne bi škodili ljudima; obredi kojima se duhovi istjeruju iz sela i izvan magičnog kruga te iz pojedinca ako je njima opsjednut; i obredi u slavu predaka. Odvijaju se u strogo određene dane u godini, poštujući astrološki razmještaj nebeskih tijela i izmjenu godišnjih doba.

Marpha, Mustang, Nepal, rujan 1993. Sjede od lijeva: Tomo Vinšćak, Davorin Krnjaić, Pavle Vranjican, Bhakti Hirachan, Ida Popčević; foto T. Vinšćak (samoookidač)

Kolege Pavle Vranjican i Davorin Krnjaić su na terenu bili opremljeni, za to vrijeme, vrlo dobrim video kamerama (S-VHS) kojima su snimili oko dvadeset sati odličnog dokumentarnog gradiva. Glavni dio istraživanja i snimanja proveli smo u mjestima Dzarkot i Muktinath na visinama od 3500 do

4 000 metara. Tu se u vrijeme punog Mjeseca početkom rujna odvija glavna godišnja svečanost, *Yartung* (tib. kraj ljeta), na kojoj se na visoravni ispod Muktinatha okupi nekoliko tisuća Tibetanaca pristiglih iz okolnih sela i iz samog Tibeta. Svečanost, koja traje tri dana, predvode tri lame, a kulminira blagoslovom okolnih polja, konjskim utrkama i obrednim plesom.

Kao rezultat istraživanja u Nepal, izrađena su dva dokumentarna filma koja su prikazana domaćoj i stranoj stručnoj javnosti kao i tri znanstvena rada objavljena u domaćoj i stranoj stručnoj literaturi (vidjeti popis filmova i znanstvenih radova).

Nakon povratka u Hrvatsku krajem rujna 1993. godine nastavljena je suradnja sa Sveučilištem *Tribhuvan* i profesorom Ramesh Raj Kunwarom. On je u proljeće 1995. godine posjetio zagrebački Filozofski fakultet i održao četiri predavanja iz područja antropologije Nepala na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju te jedno u Klubu sveučilišnih nastavnika u Zagrebu. Suradnja s prof. Kunwarom nastavljena je do danas.

ISTRAŽIVANJE U KOLOVOZU I RUJNU 1999. GODINE

Odsjek za etnologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu u suradnji s Darkom Berljakom, tajnikom Hrvatskog planinarskog saveza, organizirao je u rujnu i listopadu 1999. godine stručno putovanje u Tibet.² Svrha boravka na Tibetu bila je upoznavanje s kulturom života Tibetanaca, posebice s njihovom religijom, te posjet pojedinim kulturnim i religijskim središtima. Od potonjih je najvažnija bila sveta gora Kailas (6714 m), "središte svijeta", koja se nalazi u zapadnom Tibetu u blizini granice s Nepalom i Indijom. Prije puta na Kailas posjetili smo samostan Tsurpu, udaljen pet sati vožnje od Lhase, kako bismo, poput buddhista, primili blagoslov lame Tsurpu Karmapa. Budući da se četrnaesti Dalaj lama nalazi u Indiji, Tsurpu Karmapa je 1999. godine bio najviši duhovni vođa u Tibetu, priznat i od samoga Dalaj lame i od kineskih vlasti. Taj je veliki lama imao šesnaest godina i jednom na tjedan primao je sve hodočasnike - bili oni Tibetanci ili stranci. Karmapin

² Sudjelovalo je pet studentica etnologije i indologije (Ivana Hrdas, Maja Košćević, Ines Lasić, Olga Orlić, Ana Marija Pandurić) s nastavnicima Krešimirom Krnicem i Tomom Vinšćakom, voditeljem etnoloških istraživanja te dva televizijska snimatelja, Hrvoje Gril i Goran Vučićević.

blagoslov osobito je, kako vjeruju, potreban onima koji se spremaju na dug i vrlo težak put prema Kailasu do kojega ne stignu svi. Nitko iz naše skupine nije bio pripadnik buddhističke vjere, no u Tibetu smo se ponašali u skladu s pravilima života Tibetanaca i njihove buddhističke religije. Prihvativši norme ponašanja buddhističkih hodočasnika, obavili smo sve pripreme za put. Svatko od nas imao je i neke svoje osobne želje vezane uz svetu goru Kailas.

Tarboche, južna stijena Kailasa, rujan 1999. početak obilaska oko svete gore Kailas; foto T. Vinšćak

Na put prema Kailasu krenuli smo 14. rujna 1999. godine iz Lhase, glavnoga grada Tibeta. Za putovanje Tibetom od Lhase do Kailasa, stranci moraju pribaviti dozvole koje izdaju nadležna kineska ministarstva. Unajmili smo četiri terenska vozila i jedan kamion, koji nam je bio potreban za prijevoz goriva, šatora i hrane za put dugačak više od 3000 km s predviđenim trajanjem od dvadeset i pet dana. Svi su vozači bili Tibetanci, a samo jedan od njih je već ranije prešao taj put. Od Lhase smo krenuli prema zapadu tzv. *južnom cestom*, koja vodi preko poznatih tibetanskih gradova s buddhističkim samostanima Gyantze, Shigatze, Tashilumpo i Sakya. Nakon Sakye uputili smo se prema sjeveru u pustinju Chang Tang. Došavši u Gertze, grad na istočnom rubu pustinje i jedino trgovačko središte za pastirski nomadski narod

Drokpo, krenuli smo prema zapadu i nakon tri dana vožnje stigli u grad Ali na zapadnom rubu pustinje. Potom smo posjetili nekoć vrlo moćne gradove Tsaparang i Tholing. Ti su gradovi bili središta vjerskoga i političkoga života kraljevstva Guge koje je propalo još u sedamnaestom stoljeću. Tsaparang i Tholing nalaze se uz kanjon rijeke Sutlej. Nekadašnje kraljevstvo Guge bilo je najzapanjnija točka našega puta koji smo nastavili prema istoku i

Sjeverna stijena Kailasa, rujan 1999. Stoje: Dubravko Marković, Olja Orlić i Tomo Vinšćak

krajnjem odredištu, Kailasu. Nakon trinaest dana vožnje po tibetanskoj visoravni na nadmorskoj visini od 4000 do 5600 metara, 27. rujna smo na istoku ugledali svima prepoznatljivu sliku, snijegom pokrivenu četverostranu piramidu, središte svijeta, svetu i mitsku goru Kailas. Ona je sveto mjesto za četiri azijske religije: bon, hunduizam, džainizam i buddhizam.

Još prije dvije stotine godina prvi su zapadnjaci posjetili Kailas i od tada je on postao meta mnogim istraživačima Tibeta. U posljednjih deset godina, otkako su kineske vlasti dopustile strancima ulaz u Tibet i pristup Kailasu, zapadnjaci dolaze u sve većem broju.

Na hodočašće oko Kailasa idu pojedinci, cijele obitelji ili stanovnici čitavih tibetskih sela. Obilazak traje najmanje dva dana, a neki ostaju i cijeli mjesec kako bi napravili trinaest obilazaka vanjskom *korrom* i stekli pravo na obilazak unutarnje *korre*.

Jedan obilazak oko Kailasa vanjskom stazom, krećući se u smjeru kazaljke na satu, dugačak je oko 60 kilometara i traje tri dana. Put počinje i svršava u selu Darchenu, koje se nalazi južno od vrha Kailasa. Ako tko uspije napraviti 108 *khorra* oko Kailasa, prema vjerovanju tibetanskih buddhista, biva oslobođen od svih životnih tegoba i otvoren mu je put u *nirvanu* ili ugasnuće. Tada za čovjeka završava materijalni svjetovni život te nastavlja živjeti kao prosvijetljeno biće. Hinduisti, buddhisti i džainisti obilaze Kailas krećući se od zapada prema istoku, a samo rijetki pripadnici crnoga bona obilaze ga obrnutim smjerom, tj. od istoka prema zapadu.

Nakon prvog dana hoda, krećući se lijevom obalom rijeke Lha Chu (tib. Božanska rijeka), došli smo do buddhističke gompe koja se zove Drira Puk. Tu smo postavili logor i odlučili prenoćiti dvije noći. Drira Puk gompa nalazi se na visini od 5000 metara i s tog se mjesta najljepše vidi vječnim snijegom prekrivena sjeverna stijena Kailasa. Za hinduiste je tu obitavalište Šive. Na tome su mjestu svoje logore podigli i tibetanski hodočasnici, pa smo mogli pratiti njihove obredne postupke. Okrenuti licem prema sjevernoj stijeni Kailasa, buddhistički hodočasnici ujutro i uvečer šalju svoje molitve bacajući se na tlo.

Nakon tri dana teškog hoda obišli smo svetu goru Kailas i vratili se na početnu točku, u selo Darchen.

Put smo nastavili tzv. *južnom cestom*, koja vodi uz sjeverni rub Himalaje i nakon pet dana vožnje stigli u mjesto Zangmu na himalajski granični prijelaz između Kine i Nepala. Došavši 7. listopada 1999. u Kathmandu završili smo naše istraživanje čije sam rezultate objavio u znanstvenom članku (Vinšćak 2004).

ISTRAŽIVANJE U SVIBNJU I LIPNJU 2006. GODINE.

Od 24. svibnja do 24. lipnja 2006. godine nastavljena su prije započeta istraživanja tradicijske kulture Tibetanaca u nepalskom dijelu Himalaja te onih u samome Tibetu.³

³ U ovoj etapi vodio sam istraživačku skupinu sastavljenu od studentica i studenata Filozofskog fakulteta u Zagrebu (Ivana Galetić, Romana Hansal, Ana Mikulka, Iva Ogrizović, Gordana Pilić, Velna Rončević, Goran Milošević i Zdravko Popović), uz ostale članove (Lidija Balija, Ljiljana Podgorski, Ida Popčević, Saša Benić, Đani Ćiković te slobodni snimatelj, režiser i producent Alceo Marti).

Ponovno smo u Kathmanduu posjetili Sveučilište *Tribhuvan* i njegova dekana prof. dr. sc. Ramesh Raj Kunwar, s kojime je već ranije uspostavljena suradnja. Nakon što smo obavili sve pripreme i dobili potrebne vize uz logističku potporu tvrtke Explore Nepal Richa Tours and Travel istraživačka je skupina krenula avionom za Lhasu na trodnevno istraživanje u Tibetu. Pribavivši sve potrebne dozvole, unajmili smo četiri terenska vozila i jedan kamion potreban za prijevoz goriva, šatora i hrane za put dugačak 2500 km s predviđenim trajanjem od dvadeset dana. Od Lhase prema zapadu krenuli smo *južnom cestom*, koja vodi preko poznatih tibetanskih gradova s buddhističkim samostanima Gyantze, Shigatze, Tashilumpo i Sakya. Nakon sedam dana vožnje po tibetanskoj visoravni na nadmorskoj visini od 4000 do 5600 metara stigli smo do jezera Manasarovar i svete gore Kailas, a potom u

Na početku obilaska oko Kailasa, 12. rujan 2007.

Gornji red s lijeva: Tomo Vinšćak, Saša Benić, Đani Ćiković, Ivana Galetić, Ljiljana Podgorski, Ana Mikulka, Lidija Balijsa, sherpa Kanji, Gordana Pilić, Iva Ogrizović, Zdravko Popović, nepalski nosač, sherpa Padam, Alceo Marti. Donji red: Ida Popčević, Goran Milošević, Velna Rončević, nepalski nosač, tibetanski vozač Nyama, nepalski nosač, tibetanski vođa Chounda, vođa kamiona Tsevang, Romana Hansal, tibetski vođa, Danijela Smiljanić i sherpa Norbu.

selo Darchen u podnožju južne strana Kailasa. Tu smo 10. i 11. lipnja 2006. prisustvovali svečanosti Saga Dawa, koja nam je bila središnji cilj istraživanja i dokumentiranja u Tibetu. Saga Dawa je središnja godišnja svečanost koja se održala 10. i 11. lipnja 2006. u vrijeme punoga Mjeseca. Tada se na Zlatnom pašnjaku, ispod južne stijene Kailasa, spušta veliki drveni stup Tarboche, na njemu se promijene molitvene zastavice te ga se ponovno uzdiže. Na toj se velikoj svečanosti okupi i do četrdeset tisuća hodočasnika iz cijeloga Tibeta. To je izvrsna i rijetka prigoda za studente da znanja stečena na nastavi, u okviru kolegija Narodi i kulture Indije, Nepala i Tibeta, primjene na terenu te da aktivno sudjeluju u izvedbi obreda. Na put prema Kailasu krenuli smo iz Lhase, glavnoga grada Tibeta.

Po svršetku svečanosti Saga Dawa krenuli smo na trodnevni obilazak oko Kailasa. I ovoga je puta taj obilazak bio vrlo težak, ali smo se svi uspješno vratili na početne točke ispod južne stijene Kailasa, iako u drugim skupinama, bilo da se radi o Indijcima ili zapadnjacima, postoji veliki postotak onih koji zbog visinske bolesti odustaju od daljnje puta. Naši tibetanski vodiči i vozači bili su jako ponosni na nas jer smo svi uspješno završili putovanje. Prema vjerovanju naših tibetanskih vodiča i vozača, uspjeli smo zato što imamo *good karmu*.

Po povratku u Hrvatsku izrađen je video film pod nazivom *U svijetu bogova* koji je u studenom premijerno prikazan u prostorijama Matice hrvatske u Zagrebu. Također, 10. studenoga 2006. godine u Gradskom muzeju Jastrebarsko otvorena je izložba predmeta i fotografija pod nazivom *Kailas 2006*. Fotografije su snimili članovi istraživačke skupine koji su ujedno sudjelovali i u postavljanju izložbe. Autori postava bili su Mirko Škrabe i Tomo Vinšćak.

**OBJAVLJENI RADOVI KOJI SU NASTALI KAO REZULTAT
ISTRAŽIVANJA U NEPALU I TIBETU 1993, 1999. I 2006. GOD.**

A) Znanstveni članci:

- VINŠĆAK, Tomo (1994): Religious Observances among the Buddhists in Mustang District, Nepal. *Studia Ethnologica Croatica*, vol 6:49 – 63, Zagreb.
- VINŠĆAK, T. (1997): Audiovizualna dokumentacija tradicionalne kulture tibetancev v regiji Mustang v Nepal. *Etnološki film med tradicijo in vizijo*, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Založba ZRC, odabrao, uredio i na slovenski preveo Naško Križnar, Ljubljana.
- VINŠĆAK, Tomo (2000): The Function of Rituals among the Buddhists in Mustang District, Nepal. U (Ruth-Inge Heinze, ur.): *The Nature and Function of Rituals, Fire from Heaven*, Bergin & Garvey, Westport, Connecticut – London, 115- 131.
- VINŠĆAK, Tomo (2000): Buddhističko hodočastište Kailas. U: *Trava od srca*, Hrvatske Indije II., Bibliotheca orientalis, Knjiga 2:421-434, Sekcija za orijentalistiku Hrvatskog filološkog društva i Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- VINŠĆAK, Tomo (2004): Following the Paths of Tibetan Buddhism. *Studia ethnologica croatica*, vol 14/15 (2002/2003):285-296, Zagreb.

B) Stručno-popularni članci:

- VINŠĆAK, Tomo (1994): Zagrepčani u Tibetu. *Večernji list, Plava devetka*, Zagrebački podlistak od 15. do 24. 7. 1994.
- VINŠĆAK, Tomo (1996): Putevima srca i znanja do istine. *Kult* br. 8:48 - 50, Zagreb.

C) Filmovi:

- Yartung festival*, 60 min, SVHS, Autori: Davor Butković, Davorin Krnjaić, Pavle Vranjican i Tomo Vinšćak, Zagreb 1994.
- Tonak Gusum*, 30 min SVHS, Autori: Davor Butković, Davorin Krnjaić, Pavle Vranjican i Tomo Vinšćak, Zagreb 1994.
- Tragom buddhističkih hodočasnika*, 90 min DVD, Autori: Hrvoje Grill, Goran Vučićević, Krešimir Krnic i Tomo Vinšćak, Zagreb, 2000.
- U svijetu bogova*, 30 min, DVD, Autori: Alceo Marti i Tomo Vinšćak, Zagreb, 2006.